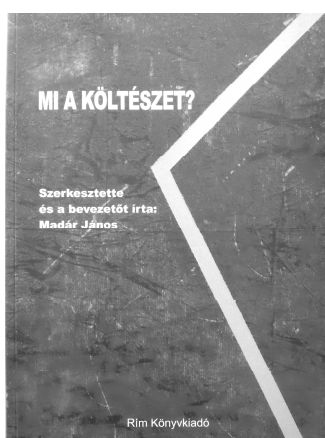

CSONGRÁDY BÉLA

„...gyémántfényű teremtmények...” Mi a költészet?

Arra a kérdésre, hogy ki a kedvenc költője, a legtöbb magyar ember mintegy „kapásból” tud válaszolni. Petőfi Sándor, Arany János, Vörösmarty Mihály, Kölcsey Ferenc, Ady Endre, József Attila, Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Radnóti Miklós, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Nagy László és más tizenkilencedik és huszadik századi klasszikus neve sorjázik leggyakrabban. Ha azonban úgy fogalmazódik meg a kérdés, hogy mi a költészet, alaposan elbizonytalanodik bármely potenciónalis válaszadó.

Ez a sokéves, elgondolkodtató tapasztalat indította a Nyírségből indult, manapság Budapestben élő, de Bátorterenyéhez, azaz Nógrádhoz is kötődő – Madár János – aki maga is ír verseket, kilenc kötet szerzője és a Rím Könyvkiadó vezetője –, hogy direkt módon kérdezze meg a legilletékesebbeket, kortárs pályatársait – költőket, írókat, irodalomtörténészeket –, hogy a költészet lényege témakörben próbáljanak szabatos, egzakt, netán általános érvényű véleményt formálni. A megkérdezettek – főként esszé és tanulmány formájában megírt – válasza azonban nemcsak, hogy nem hozható közös nevezőre, de enyhén szólva is tovább fokozza a bizonytalanságot, minthogy műfaji, nyelvi, esztétikai, irodalomelméleti és világnézeti szempontból annyira más irányultságú. Madár János őszintén „bevallja” a köteté formált okfejtések elé írt bevezetőjében, hogy számba véve a jeles személyiségek által megfogalmazott, a képzeletét megvilágító, „gyémántfényű és kozmikus töltésű ismeretlen teremtményeket”, csak fokozódtak kétségei az általa oly fontosnak tartott kérdéskör lezárását illetően.

De hogy e kísérlet nem volt hiábavaló – kivált egy olyan országban, ahol egy költő, jelesül József Attila születésnapját, április 11-ét 1964 óta a líra ünnepeként tartják nyilván –, azt a *Mi a költészet?* című kiadvány egyértelműen igazolja. Hiszen olyan – a frappánstól, a néhány sorosoktól a bővebben kifejtett, mélyen filozofikus tartalmúakig – válaszok születtek, amelyek

szinte mindegyike élményszerű olvasmányt kínál és sok tanulsággal jár. Madár János a kötet szerkesztőjeként és kiadójaként a bevezetőben példák-
kal bizonyítja, hogy számos „gyöngyszem”-értékű megfogalmazás született
és ezeken túl minden alkotó hozzátesz valami fontosat ahhoz a verstani,
nyelvi, esztétikai, irodalomtörténeti, lélektani és filozófiai fogalomkörhöz,
amit a költészet, mint művészet magához vonz. Mint egy mágneses tér – év-
századokon át – alakítja az embert és a világmindenséget ez az erő, amely-
nek számtalan nagy magyar alkotója van... Ennek a rendkívüli gazdagság-
nak és önmagunk megismerésének is elengedhetetlen eszköze lehet a költé-
szet fogalmának értelmezése, újraértelmezése és adaptálása a mai korra, a
mai társadalomra, amelyben minden – az ember is – megváltozott, s bizony
az elszemélytelenedett világ semmibe veszi az erkölcsöt, tisztességet és
szépséget.

Összesen hatvanhét válasz született. Sajnos olyan markáns arcélú költőket
– mint például Nagy László vagy Ratkó József – nem találni a nyilatkozók
között, hiszen ők már előbb távoztak az élők sorából, mint ahogyan évekkel
korábban Madár János megfogalmazta a felkérést. Mások – így Csoóri Sán-
dor vagy Juhász Ferenc, a kortárs magyar irodalom nagy formátumú szemé-
lyiségei – még kifejtették véleményüket, annak nyomtatásban való megjele-
nését azonban nem élte meg. A 2016 szeptemberében elhunyt Csoóri Sándor
Köznapi szavak az irodalomról című dolgozatában egyáltalán nem köznapi
módon nyilvánult meg, amikor azt írta, hogy: *Manapság sok-sok Nietzsche
bejelentette, hogy az irodalom is halott. Bejelentésüket számtalan baljós tünet
már-már igazolja. De gondolom: az irodalom mögött felhalmozódott néhány
ezer év ugyanolyan erős abroncs és támasz marad, mint ami a kereszténység-
et tovább élte... A napi látványosságok csődületében egyre gyakrabban
Rilke jut eszembe, aki nem volt se harcias költő, se próféta, de aki megsejtve
civilizációnk jövőjét, új feladatot tűzött ki a művészek és köztük a modern köl-
tők elé is: a túlságosan látható világot próbálják meg újra láthatatlanabbá
tenni, hogy közelebb kerüljenek a léthez, a valósághoz.* Juhász Ferenc – aki
szintén megbölcshült, kilencven évéhez közeledve 2015-ben „szállt át” Khá-
ron ladikjára – egyáltalán nem meglepő módon burjánzó szózuhatagokban,
metaforákban fogalmazott a költészet „forrásvidékéről”: *...mindnyájan ott
születtünk, ott növekedtünk, ott melegedtünk Baudelaire szívében, és ha nem
is fényűző és ragyogó és elegáns bársonykabátja alól, de kopott és gyűrött és
elzsírosodott és gyötrő, szenvedő, csodát-akaró szívét, megváltást-kereső szí-
vét nem-is-nagyon melengető, kopár vászon-zubbonya alól bujtunk ki vala-
mennyen.* Ugyancsak 2015-ben távozott, de még ötvenen innen, Prágai Ta-
más, aki az esszé- és versíró Nemes Nagy Ágneszt hívta „segítségül” azt ki-
fejtve, hogy „mitől vers a Babits-vers”?

A továbbiakban csak önkényes szelektálással lehet bárkit és bármit is ki-
emelni az izgalmasabbnál izgalmasabb, szellemdús véleménycsokorból.

Baranyi Ferenc gondolataiból azért „illik” e helyütt idézni, mert annak idején – 1984-től 86-ig – a Palócföld főszerkesztője volt. *Egyébként nem is az a fontos, hogy mi a költészet. Nekem fontosabb, hogy mit csinál* – írta, majd azt hangsúlyozta, *hogy a költészet arra is képes, hogy ébren tartsa az igazságérzetünket. No meg persze arra is, hogy karban tartsa érzelmeinket. Mert ez legalább annyira fontos.* Czigány György eszmefuttatása azért érdekes, mert speciálisan közelíti a témát, mondván: közismert, *hogy a költészet és a zene édestestvérek. Minden vers tele van zenei elemekkel: rím, ritmus, hangszín, dinamika, a klasszikus kötött vers ezernyi változatban, de orgonapontos szerkezetek a szabad versben, frazeális, a verssorok, gondolatok ívének zenei építkezése a próza-versben is.* Gyárfás Endre vallomása többszörös kuriozitása miatt érdemes a figyelemre. Először prózában értekezve fejti ki: *Mit várunk a költészettől? Talán, hogy tegye szebbé életünket. Annak életét, aki a verset írja, és azét is, aki olvassa, hallgatja. A gyűlöletet keltő tollforgató nem költő. A magyar nyelv egyik legtalálhatóbb szava: költő. Az anyamádár életre kelti, kikölti az utódokat. Fészkében a remény melegszik, és várakozik a napvilágra... A költő dolga sem különb: reményt adni a munkában megfáradt, a munkanélküliségtől meggyötört, a magányba süllyedő, a társaitól megalázott, a feladatok előtt megtorpanó, a kudarcoktól sújtott embereknek... Tulajdonképpen a költészet a hálózat. A háló csomói a versek. Ha valamelyikük rándul egyet, a többi is megremeg. Mozgásba lendül az egész. Lehet, hogy ez a világirodalom? Nem kevésbé érdekes az sem, hogy Gyárfás Endre egy saját verset is közzétesz, megelevenítve az emberiség általa elképzelt első költőjének, mintegy a hordatagok szószólójának, gyógyítójának alakját. A harmadik, szintén prózai megközelítését kedves humor szövi át: *Kiss József, a kitűnő poéta írta egyik versében: „A csókot gyakorold, ne magyarázd!” Ha a csók ez esetben a költészet, én megfogadom a jótanácsot.**

Mi sem természetesebb, hogy a nyilatkozók sorában megemlíttetik a salgótarjáni születésű, Sóshartyánban élő, de a megyeszékhely s ezáltal a megye kulturális, művészeti életében, különböző szerkesztőségek, szellemi műhelyek – így a Palócföld – tevékenységében jelentős szerepet betöltött, illetve betöltő Handó Péter író, költő neve is, aki *Fordulat és/vagy költészet?* címmel fogalmazta meg ugyancsak gondolatgazdag, a jövőre is orientált mondandóját azáltal, hogy utal az információáramlásban végbement forradalomra. Több fontos megállapítása között hangsúlyozza, *hogy a költészet a beszélő versben lakozik. A zengőben és zengetőben... a vers megszólalása által többé-kevésbé felismerjük a jelenlétét. Vagy annak a jelenlétnek a nyomait, amely egy hagyományos olvasás- és értelmezésmódon alapul. Azon, amelyre úgymond szocializálódtunk egykoron. Ám azt is be kell látnunk, radikális változás megy végbe a világban. Nem a múlt, hanem a jelen és a jövő rejt magában izgalmakat. Például annak a kérdésnek a fel-*

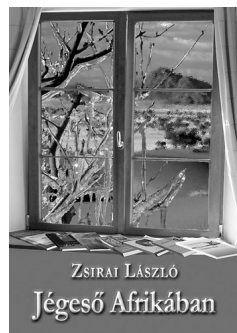
vetése: *Merre tart, milyen formákban realizálódik, képes fennmaradni a költészet? De erre az 1996 után született, N-generációként kategorizált korosztály fogja megadni a választ azáltal, hogy a költészetet újra informatívá, beszélővé és beszédessé teszi. Amennyiben igénye lesz rá. Ha „kultúrája morális lényegének (...) kezelőjévé” (Geertz 2001: 290), költővé kíván válni.”*

E kötet immár irányítúként, megkerülhetetlen forrásként szolgál – és minden remény megvan rá, hogy ezt tegye hosszú távon is – a költészet mibenlétéről való (köz)gondolkodás formálásában. Olyan szerepe lehet, mint amelyet a borítóra került Györffy Sándor festőművész *Ablak* című alkotása sugall. A könyv megjelenését teljes joggal támogatta a Nemzeti Kulturális Alap, s az sem véletlen, hogy Madár János az impresszumban köszönetet mond Kelemen Erzsébet író társának, aki elsőként biztatta az összegyűjtött anyag kiadására. Most már „csak” az szükséges – miként a szerkesztő, kiadó is bíz benne –, hogy az olvasó is továbbgondolja ezt a kérdőjelbe zsugorodott titkot és ezáltal sikerül közelebb kerülni a lélek rejtelseihez. A kiadvány szerepét növeli, hogy a megnyilatkozások előtt hosszabb-rövidebb szakmai biográfia is olvasható s ez az internet világában sem elhanyagolható, merthogy közvetlenül csatlakozik a könyv alapértékeihez, a megszólítottak által kifejtett – a fentiekben eleve szubjektív válogatás alapján méltatott – „gyöngyszemekhez”.

(Rím Könyvkiadó, Budapest, 2016)

BAKONYI ISTVÁN

Zsirai László: Jégeső Afrikában

Zsirai László író, költő, publicista szerkesztői tevékenysége is jelentős, ebbéli munkája a *Jel* c. folyóirathoz és a *Bécsi Napló*hoz köthető. Új kötete, a *Jégeső Afrikában* mintegy három évtized novellaterméséből ad teljes képet. Egy többműfajú szerző kisepikájának az összképét kapjuk tehát ebben a könyvben. Látható, hogy főként a morális kérdések állnak érdeklődésének középpontjában, és az is világos, hogy a humanizmus, az emberi jóság lehetőségeit kutatja. Akkor is, ha igen szerény körülmények között élnek

figurái, akkor is, ha a kisembert és akkor is, ha az írói pályát mutatja be. Ezzel is összefügg, hogy a kultúra és az irodalom is utat tör magának a mindennapi életben. A kötetnyitó írás, a *Távol a várostól* máris ezt tükrözi, hiszen Juhász Ferenc-verssorokra bukkanunk a csöppet sem lírai körülmények között.

Realista, a valóságot pontosan tükröző próza ez, a hagyományos elbeszélő hangot előnyben részesítve. Jellemzi a gördülékeny cselekményszöveg, helyenként a tömörség és szűkszavúság. Mondhatjuk, hogy valódi „short story”-k ezek. Az igazsághoz tartozik, hogy ez azzal is jár, hogy itt-ott kidolgozatlanság lesz a következmény. Ám szerencsére összességében nem ez jellemzi műveit. Az meg különös figyelmet érdemel, hogy a manapság nem oly gyakori munkás-tematika nagy teret nyer nála, és itt találkozhatunk részletes jellemrajzzal, ugyanakkor szociografikus pontossággal. És van, hogy néhány oldalon ír le egy sorstragédiát (*Ajándékcigaretta*). Gyári történet egy gyorsan elhunyt emberről. Sallang nélkül, puritán nyelven mesél, persze néhol túlzott egyszerűséggel. Általában vigyáz arra, nehogy túljárja az élményt.

Terjedelmileg az egyik kivétel a *Zolizók*. Senki sem Zoli a társaságban, ám mindenki annak számít... „Csak azt vették maguk közé a brigádba, aki szakmai képességeivel, becsületességével, emberiségével bizonyította valódi Zoliságát. Szigorúan önkíméletlen társaság sodródott így egybe, s céljaik megvalósításáért mindent elkövettek.” A kötet számos művének központi figurája, Gézváry egy egzotikus országba utazik repülőgépen, a történet az utazásról szól, s akkor ér véget, amikor megérkezik a célba. Egyfajta „nagy utazás” ez számára, annak külső és belső lényegével. Ő akár az író alteregója is lehet, körülvéve hétköznapi emberekkel.

Azt is látjuk, hogy sok helyütt nem a szépirodalmi jelleg uralkodik, hanem riport- és szociográfiaszerű elemek keverednek a történetbe. Nyilvánvaló az önéletrajzi mozzanatok szerepe is, az írói én jelenléte. Az sem vitatható, hogy van benne didaktikus szándék is, miközben egyértelmű, hogy a jószágot keresik a történetek alakjai, olyan értékekre vágnak, amelyek nélkül nincs humánus létezés. A folyton a középpontban álló írófigura is ilyen szempontból jelentős igazán. Akkor is, amikor az alkotás gondolatai foglalkoztatják, de akkor is, amikor lépcsőházi takarítást vállal. (Itt jegyzem meg, hogy a névadás itt-ott kissé erőltetett. Lásd: Kékné, Mosolygó, Frankó Minden c. folyóirat. Vagy: „Ez az Angyal gyerek viszont valódi mentőangyalként érkezett.”)

Ám mély nyomokat hagynak az olvasóban az olyan, remekbe szabott művek, mint pl. a *Rögtönzés*. Jól megírt életkép, egy zeneszerzővel a középpontban. Az *Egyetlen ima* pedig az egyik legmegkapóbb írás. Itt megvan a lelki mélység, az olvasó könnyen azonosul Gézváryval, és megragadó az anya-fiú kapcsolat mélysége is. Az egymásra épülő történetek, az író figurá-

jának jellemzői majdhogynem laza szövésszerű regényt eredményeznek. Van összekötő vázuk a történeteknek, persze ebben a legbiztosabb pont Zsirai László szemléletmódja, írói technikája. Mögötte a morál tartós értékeivel.

Sokszor olvasunk az alkotó magányáról, egyedüllétéről is, pl. a karácsonyi és szilveszteri történetekben. Van itt sok-sok gyötrelmes pillanat is, ám van föloldás is. „Szeretett teljes csendben dolgozni, amikor nem tartózkodott körülötte más, mint az ihlet áldott pillanatait átölelő nyugalom, és őrangyalok gyűjtötte, hajnali harmat fürdette a lelkét.” (*Józan reggel*) Az alkotói magányt, a kegyelmi állapotot dicsérik ezek a lírai szavak. S az is idetartozik, hogy közben megfogalmazza az emberi kapcsolatok fontosságát, az új-rateremtés lényegét. Hittel és humánummal.

Másutt (*Számlairodalom*) egyfajta kesergéssel találkozunk. Az okok: az író mostoha sorsa, a honoráriumok elmaradása, a kiszolgáltatottság. Igaz, hogy az ilyesfajta írások inkább a publicisztika jegyeit mutatják, a pusztá híradással, bár kétségtelenül valós gondokról szólnak. Ugyanakkor pl. a *Matyi a ludas?* egy hajdani nagy mű mai átírata leleményességben, humorban és satirikus látásmódban gazdag. A „nemzetközi libamenedzserek világát tűzi tollhegyre, néhol finom, Lázár Ervin-es párhuzammal. „Egyébként is, ha ma élne Arany János, írhatna harminc balladát, s nem kapna értük egy jobb Ladát.” Más szempontból értékes a kötet címét is adó, kötetzáró mű, melyben szép lírai elemekben gazdag kisprózát kap ajándékba az olvasó.

És álljon itt az ajánló szöveg befejezése: „A szerző a napjainkban széttöredező emberi kapcsolatok jellemzőit kívánja példaadóan összerakni. Az egyetlen lehetőséget e kilátástalan jövővel fenyegető világ érzelmeinek egyensúlyba billentésére.”

(*Hungarovox Kiadó, Bp., 2016*)